

Barbara Wójcik

BADANIA NAD WYKORZYSTANIEM CZASU WOLNEGO PRZEZ UCZNIÓW
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH MIASTA I WSI W ŚWIETLE NORM HIGIENY
OKRESU ROZWOJOWEGO

1. W s t ę p

Czas wolny i jego wykorzystanie staje się tematem coraz wnikliwiej rozpatrywanym ze względu na posiadane znaczenie dla zapewnienia człowiekowi sprawności psychicznej i fizycznej, przy czym jest to sprawa szczególnej wagi w odniesieniu do dzieci i młodzieży.

Przedmiotem badań przedstawionych w niniejszej pracy jest czas wolny uczniów szkół podstawowych, a ściślej:

- ilość czasu wolnego i wypełniające go treści,
- wyjaśnienie, czy sposoby spędzania czasu wolnego są zgodne z wymogami higieny,
- sposób spędzania wakacji letnich przez dzieci miejskie i wiejskie,
- udział szkoły w organizowaniu różnych form wypoczynku dla uczniów.

Już wstępne obserwacje dotyczące wykorzystania przez uczniów czasu wolnego pozwalają postawić następującą hipotezę: przeciążenie uczniów i niewłaściwe sposoby spędzania wolnego czasu wynikają z materialnych warunków środowiska oraz stanowią konsekwencję braku organizowania przez szkołę środowiska wychowawczego sprzyjającego kształtowaniu prawidłowych nawyków u wychowanków.

Weryfikacja tej hipotezy będzie możliwa po zbadaniu następujących zagadnień:

- Jaką ilością czasu dysponują uczniowie w szkołach - miejskiej i wiejskiej?
- Jakimi treściami wypełniony jest czas wolny uczniów z badanych środowisk?

- W jakim stopniu w spędzaniu czasu wolnego uwzględnione są zasady higieny?
- Jaki wpływ ma środowisko - w tym również miejsce zamieszkania - na organizację wypoczynku podczas wakacji?
- Jaki jest udział szkoły w przygotowaniu do prawidłowego wykorzystania wolnego czasu?

2. M e t o d y i t e c h n i k i b a d a w c z e

W gromadzeniu i opracowywaniu materiału zastosowano szereg technik badawczych, takich jak: obserwację, ankietę dla uczniów, dzienną kartę obserwacji /autoobserwacji/, analizę dokumentów szkolnych oraz, do opracowania materiału, obliczenia statystyczne.

Podstawowy materiał przyniosłyankiety. Ankieta ta była jawna, gdyż pytania nie dotyczyły spraw intymnych, a potrzebna była konfrontacja wypowiedzi z danymi pochodzącymi z dokumentów szkolnych.

Badania przeprowadzone zostały w Zakładzie Higieny Pracy i Ochrony Środowiska Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy w roku 1976. Objęte nimi zostały dwie szkoły: Szkoła Podstawowa miejska oraz Szkoła Podstawowa wiejska.

Szkoła Podstawowa miejska jest typową 1000-latką, w okresie badań uczęszczało do niej 1080 uczniów, nauka odbywała się na trzy zmiany. Do szkoły wiejskiej uczęszczało 98 uczniów, szkoła nie posiadała świetlicy, a boisko było przystosowane jedynie do gry w siatkówkę.

Badani byli uczniowie klas V - VIII. W szkole miejskiej spośród trzech oddziałów wylosowano do badań 1 klasę, w szkole wiejskiej badani byli wszyscy uczniowie wymienionych klas, co umożliwiło zachowanie proporcji między uczniami z obydwu środowisk.

Badania prowadzone były w październiku, a więc w 5. - 9. tygodniu nauki, co wg Delthila /z wystąpienia na III Międzynarodowym Kongresie Higieny Szkolnej w 1959 r. /15/ jest okresem początkowo wysokiej, a następnie szybko obniżającej się spraw-

ności umysłowej. Pozwoliło to uchwycić średnie obciążenie uczniów pracą szkolną, a także średnią czasu wolnego. Okres przeprowadzania badań był prawidłowy również w odniesieniu do uczniów wiejskich, gdyż stopniowo zmniejszające się obciążenie pracą w gospodarstwie umożliwiło ustalenie rzeczywistego wymiaru czasu wolnego, jakim dysponują uczniowie w tym środowisku.

3. P r z e g l ą d l i t e r a t u r y p r z e d m i o t u

Problem czasu wolnego, a szczególnie sposób jego wykorzystania, jest zagadnieniem nowym, wynikającym z rozwoju techniki, skrócenia czasu pracy, jak również konieczności zapobiegania przemęczeniu towarzyszącemu rozwojowi współczesnej cywilizacji.

W Polsce pierwsze prace dotyczące czasu wolnego prowadzone były w latach 1925-26 przez Instytut Gospodarstwa Społecznego w Warszawie pod kierunkiem L. Krzywickiego, jednak właściwe badania zaczęły się w Polsce od roku 1956, kiedy to obok artykułów i przyczynków badawczych zaczynają się pojawiać prace oparte na badaniach własnych.

W roku 1965 ukazały się pozycje A. Kamińskiego, Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza oraz Z. Skórzyńskiego, Między pracą i wypoczynkiem /16/. Celem pracy Kamińskiego - czytamy we wstępie - była próba naszkicowania głównych zagadnień wolnego czasu wysuwanych przez naukę światową oraz ich interpretacja w oparciu o rezultaty polskich analiz. Autor stwierdzał: "obecny stan wiedzy naukowej o czasie wolnym cechuje głównie gromadzenie materiałów charakteryzujących aktualny stan i tendencje rozwojowe form i funkcji czasu wolnego".

Praca Skórzyńskiego zawiera analizę badań przeprowadzonych przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej, dotyczących zależności między umiejętnością racjonalnego wykorzystywania czasu wolnego a czynnikami modyfikującymi, jak: warunki pracy zawodowej, warunki życia, wpływ instytucji kulturalnych, rozrywkowych, od-

działywanie środków masowego przekazu, struktura grupy społecznej.

W 1967 r. CRZZ wydała pracę Cwiakowskiego pt. Problemy społeczne wolnego czasu /5/. Autor podjął próbę ustalenia czynników determinujących wolny czas i podstawowe jego funkcje.

Omówione powyżej prace dotyczyły głównie problemu gospodarowania czasem przez osoby dorosłe. Nas interesuje jednak głównie czas wolny dzieci i młodzieży, będący inną kategorią niż czas wolny ludzi dorosłych, ponieważ jest on objęty kontrolą i nadzorem otoczenia: rodziców, szkoły, instytucji młodzieżowych itp.

Wychowanie społeczeństwa kulturalnie spędzającego wolny czas staje się aktualnym zadaniem pedagogiki, podyktowanym koniecznością przygotowania człowieka do właściwego wykorzystania czasu wolnego /1/, np. Suchodolski postuluje wychowanie "dla wczasów", podkreślając, iż winno ono znaleźć oparcie w tradycji szkolnej /2/.

W latach 1957-1962 Katedra Pedagogiki Społecznej podjęła badania dotyczące obciążenia nauką młodzieży szkół podstawowych, jej czasu wolnego i sposobu jego wykorzystania. Wyniki tych badań opublikował T. Wujek w pracy: "Praca domowa i czynny wypoczynek ucznia. Z badań wynika, że znaczna ilość czasu, która powinna być oddana do dyspozycji ucznia zajmowana jest przez szkołę z uszczerbkiem dla zdrowia, rozwoju fizycznego i psychicznego. Ten sam autor w swojej pracy, książce pt.: Czas wolny młodzieży i jego uwarunkowanie w: Studia Pedagogiczne, t. X, Warszawa 1963, s. 311, formułuje postulat: "walka z przeciążeniem młodzieży szkolnej winna stać się naczelnym zagadnieniem interesującym pedagogów, bowiem organizacja czasu wolnego od zajęć jest tak samo ważna, jak organizacja pracy szkolnej".

Problem stopnia obciążenia uczniów różnych typów szkół nauką w domu oraz czynników wpływających na jego rozmiary badali: T. Terejko /18/, F. Januszek /9/, B. Wilgocka-Okon /20/ i inni.

Nas interesuje przede wszystkim to, jakimi treściami wypełnia uczeń swój czas wolny, czy stosowane przez niego metody gwarantują wypoczynek oraz w jakim stopniu na organizację wypoczynku wpływa środowisko. Zagadnienia te badał T. Terejko /18/.

Puszczewicz /14/, Cz.Kwarcik /12/, Z.Dąbrowski /16/, A.Kamiński /19/. Z prac tych autorów można wyprowadzić pewne uogólnienia:

- konieczne jest programowanie organizacji czasu wolnego,
- w miarę przechodzenia uczniów do wyższej klasy ilość wolnego czasu, jaki pozostaje do ich dyspozycji, stopniowo maleje,
- chłopcy dysponują większą ilością wolnego czasu niż dziewczęta,
- znaczna liczba dzieci ma mniej czasu wolnego niż to przewiduje norma,
- w formach spędzania wolnego czasu u większości uczniów występuje jednostronność,
- najważniejszym czynnikiem ograniczającym czas wolny jest nadmiar zadań domowych,
- w rozkładzie dnia ucznia dominuje siedzący tryb życia, stąd potrzeba zwrócenia szczególnej uwagi na propagowanie sportu,
- należy zachować sensowną równowagę w wymiarze czasu przeznaczonego na różne formy wypoczynku!

Wpływ struktury społeczno-ekonomicznej na ilość czasu wolnego i jego wykorzystanie był przedmiotem badań G.Kwarcika /12/ A.Żeleźnego /25/, T.Borowicza /13/, którzy stwierdzają, że ze względu na bogatszą bazę kulturalno-oświatową dzieci miejskie częściej realizują swoje osobiste zainteresowania, mają większą możliwość wyboru zajęć, korzystają częściej ze zorganizowanych form wypoczynku niż ich rówieśnicy wiejscy. Czynnikiem ograniczającym czas wolny dzieci wiejskich jest praca w gospodarstwie. Żelaźny /25/ stwierdza między innymi: Praca ogranicza dziecku czas wolny lub zupełnie go tego czasu pozbawia. Ograniczony czas wolny nie pozwala uczestniczyć w różnych zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych organizowanych przez szkołę.

Analiza literatury pozwala wyodrębnić rolę zajęć pozalekcyjnych w rozwoju zainteresowań i uzdolnień. Badania takie prowadził wśród młodzieży warszawskiej K.Czajkowski: Rola zajęć pozalekcyjnych w organizacji wolnego czasu dzieci i młodzieży na tle doświadczenia i E.Brzoza: Wpływ kół zainteresowań na zachowanie się uczniów /w Problemach Opiekuńczo Wychowawczych 1971 nr 4/.

Bogactwo cytowanej literatury wskazuje na ważkość i zróżnicowanie problemu wykorzystania czasu wolnego, który przez poszczególnych autorów definiowany jest w różny sposób, zachodzi więc potrzeba ustalenia definicji przydatnej w dalszych rozważaniach.

4. D e f i n i c j a c z a s u w o l n e g o

Według Czajkowskiego /4/ czas wolny to "ten okres dnia, który pozostaje do wyłącznej dyspozycji dziecka, po uwzględnieniu czasu przeznaczanego na naukę szkolną, posiłki, sen, odrobienie lekcji, niezbędne osobiste zajęcia domowe. Wolny czas dziecka obejmuje także dobrowolnie przyjęte na siebie obowiązki społeczne". Dąbrowski rozszerza definicję Czajkowskiego o: "kształtowanie przez jednostkę swojej postawy wobec otoczenia i znalezienie własnej roli w świecie".

W opracowaniu tematu posłużono się definicją Wujka /21/: za czas wolny należy uważać taki czas, który pozostaje po zaspokojeniu potrzeb organizmu, wypełnieniu obowiązków szkolnych i domowych, w którym może on /uczeń/ wykonywać czynności według swego upodobania, związane z wypoczynkiem, rozrywką i zaspokojeniem własnych zainteresowań /22/.

5. F u n k c j e c z a s u w o l n e g o

Dla młodzieży szkolnej jednym z najważniejszych warunków zachowania zdrowia i prawidłowego rozwoju jest należycie wykorzystany czas wolny, który umożliwia szybką regenerację sił fizycznych i psychicznych, kształtowanie nawyków i upodobań jednostki, rozwój zdolności, zainteresowań i potrzeb kulturalnych, prowadząc do pełnego rozwoju osobowości. Dąbrowski wyróżnia 4 funkcje wolnego czasu: wypoczynek, rozrywkę, rozwój zainteresowań i uzdolnień oraz poszukiwanie własnego miejsca w społeczeństwie /6/.

W wypoczynku dominuje odprężenie, ale nie może być ono równoznaczne z beczynnością. Czas i forma wypoczynku jest zależna od indywidualnych potrzeb, przyjętych wzorów lub warunków życiowych.

Formy wypoczynku określał już przed 300 laty Komeński, dzieląc dobę na trzy równe części:..."sen, ...różne zajęcia... wreszcie na poważną pracę pozostaje jeszcze osiem godzin" /Wielka Dydaktyka/ /15/. Podział ten różnicuje wypoczynek na bierny - w pojęciu Komeńskiego sen - oraz czynny - gry sportowe, zabawy, spacer, w miarę możliwości na świeżym powietrzu. Aktywność ruchowa pobudza procesy fizjologiczne organizmu i przyspiesza usuwanie tych produktów przemiany materii, które spowodowały zmęczenie, co ma ogromne znaczenie dla uczniów spędzających wiele godzin w bezruchu przy równoczesnym napięciu psychicznym i skupieniu uwagi!

W czasie wolnym powinny być zaspokojone takie pragnienia, jak: atrakcja, przygoda, emocja, zabawa, odmiana, a przede wszystkim swoboda. Dobra rozrywka wzbudza zapał i chęć do działania.

Istotną funkcją czasu wolnego jest rozwój zainteresowań i uzdolnień, co może przejawiać się u jednych zaspokajaniem potrzeby poznania, u innych wyrazi się w twórczości artystycznej. W obydwu przypadkach jest to najwartościowsza aktywność, gdyż prowadzi do dobrowolnego, twórczego wysiłku.

Duże znaczenie ma możliwość włączenia się ucznia do życia społecznego, realizowanie wspólnych celów, co pięknie wyraził Dąbrowski: "jednostka, która przyłgnęła sercem do tego, czym żyje zespół czym żyją ludzie w otoczeniu, nie nudzi się nigdy w czasie wolnym i nie odczuwa bezcelowości nauki i pracy. Dostrzegając zawsze coś ważnego i ciekawego do wykonania, pragnie mieć czas, aby to właśnie zrobić".

6. O r g a n i z a c j a c z a s u w o l n e g o p r z e z s z k o ł ę

Szkoła niewątpliwie powinna odgrywać wiodącą rolę w organizowaniu czasu wolnego uczniów. Będąc zespołem pomieszczeń, boisk, działek doświadczalnych, pracowni, organizacji młodzie-

zowych, powinna być ośrodkiem ciekawych przedsięwzięć uczniowskich wielostronnie angażujących uczestników. W mieście, gdzie istnieją domy kultury, kluby lub ośrodki sportowo-turystyczne, skupienie młodzieży i pokierowanie jej zajęciami jest łatwiejsze. Na wsi jedynie szkoła dysponuje pomieszczeniami dla młodzieży, a nauczyciel jest jedyną osobą, która umie i może zorganizować zajęcia w czasie wolnym od zajęć obowiązkowych. Jednak niezależnie od warunków środowiskowych funkcję kierowniczą powinna mieć szkoła.

Praca pozalekcyjna wymaga dużego zaangażowania ze strony nauczycieli, powiązania ich działalności z bieżącym życiem kulturalnym. Nauczyciel musi czuć się dobrze w roli przodownika zabaw, rozrywek, prac społecznych, turystyki, zajęć technicznych lub artystycznych, powinien doskonale znać uczniów, współdziałać z całym zespołem nauczycielskim, pobudzać samorządność młodzieży w celu stworzenia środowiska wychowawczego. Są to zadania bardzo trudne, muszą być jednak podjęte przez szkołę, ponieważ kształtowanie uczuć i woli dziecka, postawy społecznej i zdolności działania według własnego planu życiowego osiąga się najszybciej w czasie różnorodnych zajęć wypełniających czas wolny.

7. O r g a n i z a c j a c z a s u w o l n e g o a p o s t u l a t y h i g i e n y s z k o l n e j

Według danych Instytutu Pedagogiki /dane opracowane przez T.Wujka/ uczniowie kl.IV szkoły podstawowej poświęcali w 1962 r. średnio 18 godz.tygodniowo na "odrabianie" zadań domowych, w kl.V czas ten wynosił 23 godz., w kl.VI - 27 godz., w VIII - 27 godz., w IX - 32 godz., w X - 30 godz., w XI - 32 godz., co po dodaniu godzin zajęć szkolnych przekraczało 60 godzin tygodniowo.

W Polsce są znane normy higieniczne obciążenia uczniów pracą opracowane przez różnych autorów. Przedstawia je tabela 1:

Tabela 1. Normy higieniczne czasu zajęć domowych ucznia
Opracowano z Radiukiewicza s.190-191 /15/

Autor:	K.Sokal	J.Zborowski	M.Antropowa
Klasa	L i c z b a g o d z i n		
I	-	0,5	1,0
II	-	0,75	1,5
III	0,5	1,0	2,0
IV	0,75	1,25	2,0
V	1,0	1,5 - 2,0	2,5
VI	1,5	1,5 - 2,0	2,5
VII	2,0	1,5 - 2,0	2,5
VIII	2,0	2,0 - 3,0	3,0
IX	2,0	2,0 - 3,0	3,0
X	2,5	2,0 - 3,0	3,0
XI	3,0	2,0 - 3,0	3,0

Czas wolny powinien być podzielony na dwa "odcinki". Pierwszy, przypadający na godziny popołudniowe należy poświęcić zajęciom ruchowym na świeżym powietrzu /przed przystąpieniem do wykonywania prac domowych/. Wpływa to korzystnie na system nerwowy, wzmacnia organizm dziecka, zwiększa jego odporność, usprawnia procesy metaboliczne. Zajęcia ruchowe na świeżym powietrzu przeciwdziałają skutecznie przemęczeniu, to znaczy takiemu stanowi wyczerpania umysłowego, w którym zwykły wypoczynek nie jest w stanie doprowadzić organizmu ludzkiego do stanu normy" /1/.

Zajęcia ruchowe powinny zajmować uczniom młodszym 3 - 3,5 godz. i 2,5 godz. młodzieży. Znaczenie wypoczynku czynnego - ruchowego podkreślają: Wilgocka-Okoń, Terejko, Wujek.

Na drugi "odcinek" wolnego czasu powinny złożyć się zajęcia "rozwijające", tzn.: czytanie, majsterkowanie, realizowanie własnych zainteresowań.

Odrębnym zagadnieniem jest organizacja pełnowartościowego wypoczynku w czasie wakacji letnich, które powinny być okresem

pełnej regeneracji sił. Wypoczynek wakacyjny wymaga zmiany otoczenia i trybu życia. Zadania te realizują obozy harcerskie, obozy turystyczne oraz kolonie.

Wakacje są, a przynajmniej powinny być okresem swobodnej i zróżnicowanej działalności młodzieży. Jednak liczba uczniów korzystających ze zorganizowanych form wypoczynku jest ciągle jeszcze niewystarczająca. Dają temu wyraz Wytyczne Ministerstwa Oświaty i Wychowania w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży, gdzie czytamy: "Pomimo wyraźnego w ostatnich latach wzrostu liczby uczestników zorganizowanego wypoczynku, w środowiskach wiejskich istnieje jeszcze poważny odsetek dzieci, które w okresie wakacji letnich i ferii zimowych pozostaje w miejscu zamieszkania. Dotyczy to szczególnie dzieci rolników indywidualnych...". W tej sytuacji władze oświatowe powinny domagać się zwiększenia udziału terenowych organizacji i przedsiębiorstw w urządzaniu wypoczynku dla dzieci i młodzieży.

Aby dać możliwie pełny obraz zagadnień dotyczących wykorzystania czasu wolnego, należy jeszcze uwzględnić rolę zajęć pozalekcyjnych oraz kwestię planowania zajęć szkolnych w ciągu dnia i tygodnia nauki, co wpływa na ilość czasu wolnego ucznia przez zmienianie się sprawności intelektualnej, a więc i na możliwość zapewnienia pełnego wypoczynku. Zagadnienie /2/ nie stanowiło jednak przedmiotu badań w przedstawionym tu artykule, więc zainteresowanym proponuję odpowiednią literaturę:¹

-
- ¹
- a. Czarniewicz A., Charakter, kierunki pracy pozalekcyjnej. W: Nauczyciel, Szkoła, Środowisko, 1964 nr 8.
 - b. Instrukcja o zajęciach pozalekcyjnych, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty nr 12 z dnia 13 VII 1953.
 - c. Dąbrowski Z., Czas wolny dzieci i młodzieży. PZWS, Warszawa 1966.
 - d. Podane wcześniej prace i artykuły Borowicza, Żeleźnego, Kwarcika.
 - e. Czajkowski K., Rola zajęć pozaszkolnych w organizacji wolnego czasu dzieci i młodzieży. Biuletyn Pedagogiczny 1960 nr 5.

8. Opracowanie materiału empirycznego

Podstawowe badania przeprowadzone zostały za pomocą ankiety imiennej, otwartej. Rozdanie ankiety, którą uczniowie wypełniali w szkole, poprzedzono wyjaśnieniem celu badań oraz instrukcją słowną. Pytania dotyczyły form wykorzystywania wolnego czasu, motywów wyboru określonej formy spędzania czasu, uczestnictwa w pracy kół zainteresowań, form wypoczynku w czasie wakacji /zrealizowanych, lub zaplanowanych/ oraz modelu wakacji /wg podanych trzech wersji, wzór ankiety w załączeniu/. Dzienną kartę obserwacji spędzania czasu wolnego /w 4 egzemplarzach - po 1 na tydzień/ otrzymali uczniowie do wypełnienia w domu.

Analiza dokumentów szkolnych dzienników umożliwiła ustalenie zależności pomiędzy formami wykorzystywania czasu wolnego a warunkami środowiska. Obserwacje i rozmowy z nauczycielami stanowiły materiał uzupełniający dane uzyskane innymi metodami.

Na podstawie zebranych materiałów dokonano analiz porównawczych /wieś - miasto/ dotyczących:

- ilości wolnego czasu w poszczególnych dniach tygodnia,
- treści wypełniających czas wolny /w poszczególnych klasach/,
- organizatorów wolnego czasu,
- motywacji wyboru form spędzania wolnego czasu,
- czynników ograniczających czas wolny,
- udziału w kołach zainteresowań,
- uczestnictwa w akcji letniej,
- modelu wakacji.

P o m i a r i l o ś c i c z a s u w o l n e g o - z g o d -
n o ś ć u z y s k a n y c h w y n i k ó w z p o s t u l a -
t a m i h i g i e n y

Ustalono na podstawie dziennej karty obserwacji.

Tabela 2. Ilość czasu wolnego /w poszczególnych dniach tygodnia/ uczniów z miasta i wsi /w minutach na tydzień/

Dni tygodnia	Miasto	Wieś	Średnio
poniedziałek	174	134	154
wtorek	218	144	181
środa	237	99	168
czwartek	200	156	178
piątek	167	117	142
sobota	251	167	209
niedziela	505	401	453

Z tabeli wynika, że ilość wolnego czasu zależy od miejsca zamieszkania. Uczniowie z miasta w każdym dniu tygodnia dysponują co najmniej trzema godzinami czasu wolnego /a więc mieszczą się w granicach czasu ustalonych jako średni/ podczas, gdy ich koledzy ze wsi nie osiągnęli nawet normy minimalnej.

Szczegółowa analiza kart obserwacji ujawniła jednak znaczne odchylenia od wyników przeciętnych, szczególnie u uczniów pochodzących z rodzin stawiających dziecku zbyt wysokie wymagania, gdzie czas wolny ograniczają dodatkowe zajęcia /nauka obcego języka, nauka muzyki/.

Analizując poszczególne dni tygodnia, dostrzegamy wyraźne dysproporcje - bywały dni, kiedy uczeń dysponował wystarczającą ilością czasu /zgodną z normami/, w innych miał go bardzo mało. Wiąże się to z rytmicznością zadawania prac domowych oraz ustalonym poziomem ich trudności. Na wsi w większości przypadków zwiększenie ilości czasu wolnego może być osiągnięte przez ograniczenie pracy ucznia w gospodarstwie, co będzie możliwe w związku z postępującą mechanizacją. Sprawy nie rozwiążą szkoły o przedłużonym dniu nauki, ponieważ w gospodarstwach drobnotowarowych przy braku rąk do pracy wiele czynności zostanie przeniesionych na niedzielę, co w sumie nie poprawy sytuacji dziecka wiejskiego.

Wydatkowanie wolnego czasu na różnorodne formy aktywności

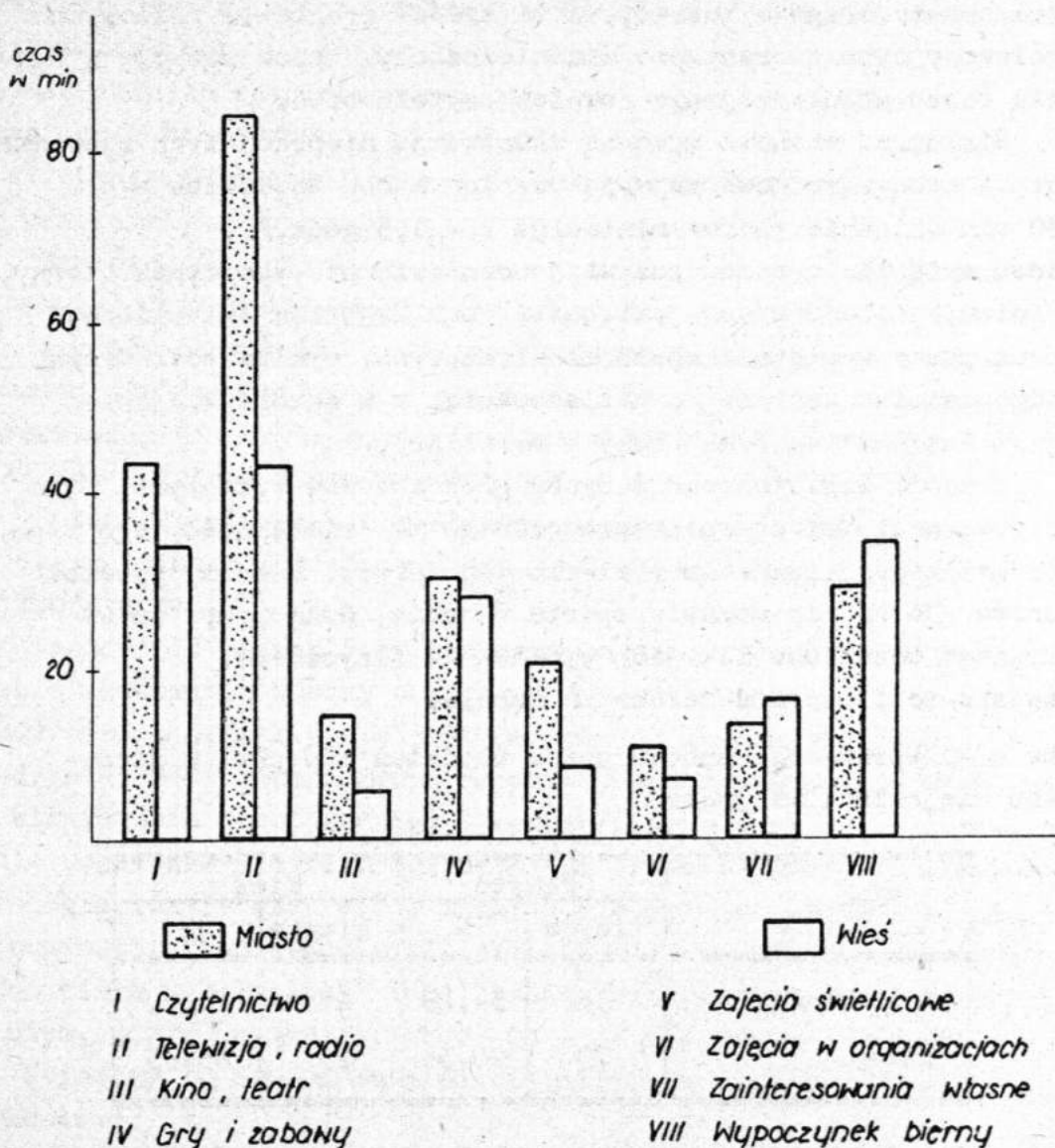
Problematyka wolnego czasu staje się coraz to bardziej problematyką treści a nie ilości. Sam fakt dysponowania czasem wolnym nie zawsze jednak jest zjawiskiem pozytywnym, szczególnie dla człowieka, który nie umie nim we właściwy sposób dysponować.

W badanym środowisku treści wypełniające czas wolny są zróżnicowane, lecz występują wyraźne dysproporcje między miastem i wsią.

Tabela 3. Czynności wykonywane przez uczniów /w minutach na dzień/

Rodzaj czynności	Przeciętny czas trwania czynności		Procentowy udział w budżecie czasu ucznia	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
czytelnictwo prasy, książek	43	35	3	2,4
telewizja, radio	86	43	6	3,0
kino, teatr	15	3	1,04	0,2
gry i zabawy ruchowe na powietrzu	32	30	2,22	2,08
zajęcia świetlicowe na terenie szkoły	20	5	1,38	0,34
zajęcia w organizacjach młodzieżowych	10	4	0,7	0,28
zainteresowania własne	15	17	1,04	1,11
wypoczynek bierny	28	37	1,87	2,5
O g ó ł e m	249	174	17,25	11,91

Histogram I. Wykorzystanie czasu na poszczególne formy aktywności

Dane zawarte w histogramie ilustrują stan sygnalizowany przez cytowanych poprzednio autorów, mianowicie w wykorzystaniu czasu wolnego dominują dwie formy: oglądanie programów telewizyjnych i wypoczynek bierny, tzn. czas, w którym brak było treści znaczących. Świadczy to o braku umiejętności selekcjonowania programów lub - co wystąpiło u znacznej ilości bada-

nych - braku indywidualnych zainteresowań. Przygotowanie ucznia do selektywnego odbioru programów, kształtowanie umiejętności prawidłowego wykorzystywania treści programów radiowych i telewizyjnych to następne zadanie szkoły. Ważną pozycję w budżecie czasu ucznia zajmuje również czytelnictwo.

Histogram stanowi wymowną ilustrację niepokojących zjawisk:

- gry i zabawy ruchowe zajmują uczniom z obu środowisk około 30 min dziennie /norma minimalna 1 - 1,5 godz./,
- dość dużą ilość czasu zużywają uczniowie na wypoczynek bierny,
- minimalna ilość czasu jest poświęcana zajęciom świetlicowym oraz pracy w organizacjach młodzieżowych, wynika to z braku odpowiednich wzorców do naśladowania, a w szkole wiejskiej jest następstwem braku bazy - świetlicy.

Pozycja 4. histogramu dotyczy gier i zabaw ruchowych. Była już mowa o ilości czasu przeznaczanego na działalność tego typu, lecz istnieje jeszcze inny aspekt tej sprawy. Znaczny odsetek uczniów /34 %/ nie uprawia sportu w ogóle, duża grupa unika aktywnego udziału w lekcjach wychowania fizycznego.

Zjawisko to ilustruje załączona tabela.

Tabela 4. Uprawianie sportu przez młodzież obu płci w środowisku miejskim i wiejskim

Płeć	Miasto		Wieś	
	liczba	%	liczba	%
dziewczęta	38	54,29	21	70,00
chłopcy	79	96,34	25	83,33

Brak zainteresowania rekreacją ruchową jest szczególnie widoczny u dziewcząt /38 %, u chłopców odpowiednio 10,2 %/, Na tym tle zarysowuje się nowy problem - zachęcenie do aktywności ruchowej.

Analiza harmonogramów czynności wykonywanych w czasie wolnym wskazuje, że rodzajem zajęć, na które nie ma wyraźnego wpływu miejsce zamieszkania, /wieś, miasto/ jest realizacja zainteresowań własnych. Młodzież miejska i wiejska stwierdza, iż posiada i realizuje własne zainteresowania /65,78 miasto, 64,3 wieś/,

jednak nie zostało jasno określone, o jakiego rodzaju zainteresowania chodzi. Nie można więc wykluczyć włączenia do zainteresowań również oglądania programów TV, a to byłoby znieskształceniem obrazu. Faktem jest, iż 35 % młodzieży albo nie posiada żadnych zainteresowań, albo nie może ich realizować. Zagadnienie to powinno stać się przedmiotem wnikliwej analizy ze strony zarówno szkół, jak i innych instytucji zajmujących się problematyką wychowawczą.

Rozpatrując wykorzystanie czasu wolnego w poszczególnych dniach tygodnia znajdujemy pewną prawidłowość: uczeń miejski dużo czyta w piątek /60 min/, prawdopodobnie w związku z ukazywaniem się tygodników i w niedzielę /62 min/. Odpowiednio dziecko wiejskie czyta tylko w niedzielę /75 min/, a w pozostałe dni tygodnia nieco powyżej 100 min.

Zatem czytelnictwo u młodzieży miejskiej zajmuje w limicie czasu wolnego 301 min/tydzień, a u młodzieży wiejskiej 255 min/tydzień.

Stanowi to niewątpliwie pozytywny objaw, świadczący o potrzebie zdobywania wiedzy o świecie różnymi drogami /z różnych źródeł/, jednak wiele jest jeszcze do zrobienia i w tej dziedzinie. Dość liczna grupa młodzieży nie czyta prawie wcale/ kilkanaście minut w ciągu tygodnia/, przy czym są to przeważnie uczniowie wiejscy. Przyczyny są prawdopodobnie te same, które ograniczały czas wolny dziecka wiejskiego, nie można jednak pominąć takich wypowiedzi, jak: "Lubię czytać, ale nie mogę dostać ciekawych książek" lub: "Lubię książki fantastyczne, lecz nie wiem, gdzie je można zdobyć, bo u nas w szkole ich nie ma". Świadczy to o pewnych niedociągnięciach w pracy biblioteki szkolnej.

Analiza czynności uczniowskich dzielonych według klas pozwala ustalić następujące prawidłowości:

- czas przeznaczony na czytanie minimalnie wzrasta,
- zmniejsza się ogólna ilość czasu zużywanego na oglądanie programów telewizyjnych,
- zmniejsza się - niestety - czas wykorzystywany na gry i zabawy ruchowe.

Wyniki obrazuje poniższe zestawienie.

Tabela 5. Czynności wykonywane w czasie wolnym przez uczniów klas V - VIII /w minutach na dzień/

Rodzaj czynności	K l a s a			
	V	VI	VII	VIII
czytelnictwo	34	39	40	44
telewizja, radio	72	67	66	52
kino, teatr	10	9	8	8
gry i zabawy	35	33	33	22
zajęcia świetlicowe na terenie szkoły	11	10	13	15
zajęcia w organizacjach młodzieżowych	4	6	7	10
zainteresowania własne	43	35	23	19
O g ó ł e m	220	213	208	191

W dotychczasowych rozważaniach powtarzają się ciągle te same rodzaje czynności; zainteresowania uczniów ograniczają się głównie do majsterkowania /8,2 %/, hodowli zwierząt domowych /2 %/, sportu /uprawianie i kibicowanie łącznie/ 16,8 %, inne około 5 %. Ta monotonia jest następstwem działania różnorodnych osób i czynników, które nazwiemy umownie organizatorami czasu wolnego:

Tabela 6. Organizatorzy czasu wolnego /w %/

Organizator	Miasto		Wieś	
	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy
sam /a/	75	78	68	80
rodzice	8	3	10	8
szkoła	6	10	4	4
wspólnie z rówieśnikami	11	9	18	8

Analiza poszczególnych danych tabeli wykazuje, że szkoła, instytucja mogąca organizować najcenniejsze formy wykorzystywania czasu wolnego, bierze w tym procesie udział minimalny, ograniczając w ten sposób możliwość kształtowania pozytywnych nawyków, postaw i światopoglądu u swoich wychowanków.

Wysokie liczby w pozycji 1. są prawdopodobnie wynikiem nieporozumienia. Uczeń uważa się za organizatora wówczas, kiedy sam spędza wolne od zajęć chwile, jak i wówczas, gdy on jest inicjatorem określonej formy aktywności w grupie rówieśników.

Również minimalny w organizowaniu czasu wolnego jest udział rodziców. Prawdopodobnie podane powyżej liczby obejmują nie tylko organizację czy współdziałanie w poszukiwaniu ciekawych form, może to być poprostu rejestracja czasu wypełnionego zajęciami domowymi.

Powyższe dane, chociaż niepełne, sygnalizują konieczność podjęcia na szeroką skalę nowego zadania społecznego, jakim jest "wychowanie dla wczasów" /17/, w przeciwnym wypadku wzrastająca ilość czasu wolnego może dać efekty negatywne, tzn. nudę, zniechęcenie.

M o t y w a c j a w y b o r u f o r m s p e d z a n i a w o l n e g o c z a s u

O ile zagadnienie motywacji uczenia się było badane przez wielu pedagogów, psychologów /Budohoska, Włodarski, Konarzewski, Kupisiewicz, Okoń, Dawid, Roberts i inni/, o tyle motywacja form rekreacji jest omawiana marginesowo. Podaje się na ogół czynniki mogące wpływać na kształtowanie wzorców postępowania, takie jak: środowisko, w jakim żyje uczeń, dom rodzinny, bazę kulturalno-oświatową. Są to bez wątpienia czynniki liczące się, ale nie jedyne; znamy przecież rodziny, w których dzieci postępują wg odmiennych wzorców rekreacji pomimo działania jednakowych czynników modelujących. Wydaje się, że niezbędne jest tutaj przypomnienie klasyfikacji motywów działania wg Roberta, który dzieli je na:

- wyzwalające ciekawość i postawę twórczą,

- uzależniające postępy w pracy od wspólnego działania,
 - traktujące współzawodnictwo jako główny motyw działania.
 W odniesieniu do rozpatrywanego przez nas zagadnienia najważniejsza jest pierwsza grupa motywów prowadząca do rozwoju zainteresowań, wiary we własne siły i możliwości. Okoń nazywa motywację "wewnętrzną pobudką do działania - chęć zaspokojenia określonej potrzeby"/13/. "Motywy powstają zatem w procesie uczenia się, a jednocześnie biorą udział w naszym uczeniu się" - pisze dalej Autor.

Z powyższego stwierdzenia możemy wnioskować, iż motywacja powstaje w czasie czynnego życia, jest efektem intelektualnej aktywności korygowanej przez przyjęty system wartości tworzony w umyśle dziecka przez dom, szkołę, autorytety wychowawcze itp. I tu znów wypada powrócić do przedstawionych już wcześniej postulatów: zarówno szkoła, jak i dom muszą ściśle współdziałać ze wszystkimi instytucjami wychowującymi w kształtowaniu odpowiedniej motywacji wyboru form wykorzystywania czasu wolnego, tworzeniu właściwych systemów wartości, stwarzaniu warunków umożliwiających zaspokajanie i rozwijanie zainteresowań. Jest to zadanie wielkiej wagi ze względu na wpływ, jaki wywiera motywacja działania na rozwój osobowości.

W badanej grupie uczniów motywacja wyboru form dała przedstawiony poniżej rozkład:

Tabela 6. Motywacja wyboru form spędzania wolnego czasu /w %/

Rodzaj motywów	Miasto		Wieś	
	dziewcz.	chłopcy	dziewcz.	chłopcy
zainteresowania	33	42	28	37
przyzwyczajenie	24	11	15	12
tak mi odpowiada	18	8	34	14
dla przyjemności	14	9	6	17
brak innych możliwości	7	23	9	21
nie wiem	4	7	8	9

Analizując powyższe dane, należy zwrócić uwagę na pozycję 2., gdzie widzimy wyraźny wpływ domu jako wzorca w kształtowaniu modelu wykorzystania wolnego czasu. Natomiast pozycje 3. i 6. traktowałabym jako jedną wypowiedź, ponieważ określenie "tak mi odpowiada" świadczy o nieuświadomieniu sobie motywów postępowania.

Analiza szczegółowa wypowiedzi uczniów umożliwia stwierdzenie, iż młodzież wiejska tylko w 45 % realizuje swoje ulubione zajęcia /odp.miasto 80 %/.

Dla uzyskania pełniejszego naświetlenia problemu czasu wolnego postawiono młodzieży pytanie: "co najbardziej przeszkadza ci w wykorzystaniu czasu wolnego zgodnie z upodobaniami. Zestawienie odpowiedzi obrazuje tabela 7:

Tabela 7. Przyczyny uniemożliwiające rekreację zgodną z upodobaniami /w %/

Rodzaj czynności	Miasto		Wieś	
	dziewczęta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy
nadmiar zadań domowych	28,6	14,3	25,6	28,8
obowiązki domowe	18,3	5,2	9,5	12,8
praca w gospodarstwie	-	-	12,8	22,5
złe warunki domowe	10,4	5,2	3,2	3,2
brak możliwości	2,6	19,5	16,0	12,8
zakazy ze strony rodziców	11,7	3,9	3,2	-
nieprawidłowy rozkład zajęć	7,8	10,4	6,4	3,2
przeciwskazania lekarskie	5,2	2,6	-	3,2
nie potrafią wyjaśnić	18,2	26,0	6,4	9,6

Informacje zawarte w powyższej tabeli potwierdzają wcześniejsze rozważania. Duży odsetek uczniów uskarża się na nadmiar zadań domowych, wielu nie potrafi wcielić w życie swoich pragnień i zainteresowań. Obowiązki domowe mogą być również poważną

przeszkodą, jeżeli rodzice nie wyznaczają dziecku zakresu obowiązków, a żądają od niego "posług" krótkotrwałych, ale odrywających od własnych zajęć w ciągu całego popołudnia.

Charakterystyczna jest również zależność między miejscem zamieszkania a brakiem możliwości rozwijania zainteresowań. Środowisko wiejskie wymaga organizowania prężnych ośrodków kulturalnych, które zaspokoją potrzeby w tym zakresie.

P r a c a m ł o d z i e ż y w k o ł a c h z a i n t e r e s o w a ń

Ważnym elementem w organizacji czasu wolnego powinien być udział młodzieży w kołach zainteresowań. Z badań wynika, że młodzież miejska należy do szkolnych kół sportowych, fotograficznych, muzycznych, recytatorskich, plastycznych, przedmiotowych (biologiczne, matematyczne), chóru szkolnego, koła młodych gospodyń, drużyny harcerskiej. Do kół tych należy 74 % uczniów badanych, przy czym niektóre osoby uczestniczą w kilku rodzajach zajęć. Fakt przynależności do koła nie jest jednak równoznaczny z rzeczywistym udziałem w pracach przez nie prowadzonych; znaczna część młodzieży nie uczestniczy w zajęciach, 60 % uczniów stwierdza, że zajęcia są prowadzone w sposób mało atrakcyjny i dlatego niechętnie poświęcają czas na tę formę pozalekcyjnego działania.

Dla uczniów szkoły wiejskiej dostępne jest tylko szkolne koło sportowe oraz drużyna harcerska. Do koła należy tam /i działa/ 61 % młodzieży, do drużyny tylko 42 %. W tym przypadku różnica między obu środowiskami jest najbardziej drastyczna, a możliwość wyrównania dysproporcji będzie w zasadzie w pełni możliwe dopiero po wprowadzeniu w życie zbiorczych szkół gminnych, posiadających odpowiednią kadrę i zaplecze: wyposażone pracownie, świetlice, boiska itp.

W a k a c j e l e t n i e d z i e c i w i e j s k i c h i m i e j s k i c h

Spośród 212 uczniów uczestniczących w badaniach w zorganizowanych formach wypoczynku podczas wakacji brało udział 56 osób /26 %/, w tym tylko 3,5 % dzieci wiejskich. 30 uczniów wyjechało na kolonie, 17 na wczasy rodzinne, a 9 uczniów uczestniczyło w obozach harcerskich. Poza tym 98 uczniów przebywało przynajmniej 2 tygodnie poza domem /głównie u krewnych na wsi/.

Ankieta dostarczyła odpowiedzi na pytania, jakie treści wypełniały pozostały czas i jaki był model spędzania wakacji. Wypowiedzi można podzielić na trzy grupy:

- wakacje niemal w całości wypełnione pracą,
- wakacje przeznaczone na zabawę i rozrywkę w miejscu zamieszkania i poza nim,
- wakacje przeznaczone w całości na wypoczynek i rozrywkę.

Do grupy pierwszej należało zaliczyć 73 % ankietowanych, do drugiej 15 %, trzecia grupa liczyła 12 %.

Tabela 8. Sposoby spędzania wakacji przez uczniów

Rodzaj środowiska	Wypoczynek		Praca -wypoczynek		Praca		Ogółem
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba
wieś	5	3	44	73	13	22	60
miasto	31	20	112	75	9	5	152

W strukturze społecznej wsi dominowały dzieci pochodzące z rodzin chłopskich /43 osoby/; mniejszość stanowiły dzieci chłopów robotników /12/, robotników /3/ i innych /2/. Żadne dziecko rolnika indywidualnego nie brało udziału w zorganizowanej formie wypoczynku, natomiast 26 % wyjeżdżało indywidualnie poza miejsce zamieszkania.

Przyczyn ogólnie niskiego udziału młodzieży wiejskiej w zorganizowanych formach wypoczynku jest kilka, a mianowicie:

- kolonie i obozy w zasadzie przysługują dzieciom, których rodzice pracują w zakładach uspołecznionych,
- brak tradycji organizowania wypoczynku,
- nasilenie prac polowych w sezonie letnim itp.

W środowisku miejskim dominowały dzieci pochodzące z rodzin robotniczych /108/, dzieci pracowników umysłowych było 26, rzemieślników - 18. W grupie dzieci robotniczych wypoczywało w czasie wakacji 27 % osób, wypoczywało i pracowało 64 % osób pracowało /bez zorganizowanego wypoczynku/ 9 % osób. Wśród dzieci pracowników umysłowych odpowiednio - 38 %, 56 %, 6 %. Badani uczniowie określali również formę wakacji najbardziej zgodną z ich marzeniami. Stwierdzono, iż dzieci wiejskie posiadają mało rozwinięte potrzeby w tym kierunku. Najczęściej wymieniano jako formę wypoczynku kolonie i obozy harcerskie. Dla wielu uczniów wakacje, to okres bez nauki szkolnej, ale pobyt w domu. Nie snuli marzeń na ten temat, co świadczy, iż młodzież nie zdaje sobie czasem sprawy z tego, jak inaczej można spędzić część dni wolnych od nauki.

W tej dziedzinie musi więc nastąpić zasadnicza zmiana organizacji wypoczynku dzieci wiejskich przez organizowanie obozów harcerskich i kolonii na zasadzie wymiany grup między gminami, szkołami miejskimi i wiejskimi itp. Poza tym konieczne jest oddziaływanie wychowawcze na rodziców w celu przekonania ich o potrzebie organizowania wypoczynku dla dzieci wiejskich:

9. W n i o s k i

Na podstawie przeprowadzonych badań można wyciągnąć następujące wnioski:

- I. Ilość czasu wolnego, jakim dysponują uczniowie szkół podstawowych klas V - VIII, jest w zasadzie wystarczająca dla regeneracji sił fizycznych i sprawności psychicznej pod warunkiem właściwego ich wykorzystania.
- II. Konieczna jest aktywizacja procesu wychowania dla wczasów, aby zmienić model wykorzystywania czasu wolnego!

Należy więc podjąć działanie zmierzające do:

- zacieśnienia współpracy między szkołą, domem oraz wszystkimi placówkami wychowania pozaszkolnego w celu kształtowania odpowiedniej motywacji wyboru form wykorzystywania czasu wolnego, tworzenia właściwych systemów wartości, a także warunków umożliwiających zaspokajanie i rozwijanie zainteresowań,
- organizowania prężnych ośrodków kulturalnych na wsi,
- rozwinięcia ogólnie dostępnej bazy sportowej, aby umożliwić młodzieży wypoczynek czynny,
- zintensyfikowania wypoczynku letniego dzieci wiejskich przez np. organizowanie gminnych ośrodków wypoczynku,
- nasilenie tzw. pedagogizacji rodziców nastawionej na zrozumienie potrzeby prawidłowego organizowania wypoczynku dzieci.

Aneks I

Ankieta

1. Nazwisko i imię ucznia
2. Klasa
3. Miejsce zamieszkania
4. Zawód rodziców a/ ojca b/ matki
5. Jakie znasz formy /sposoby/ spędzania wolnego czasu, która z nich najbardziej ci odpowiada?
6. Co najczęściej robisz w czasie wolnym?
7. Kto organizuje ci czas wolny?
8. Czym kierujesz się przy wyborze formy wykorzystania czasu wolnego?
9. Co najbardziej przeszkadza ci w wykorzystaniu wolnego czasu zgodnie z Twoimi chęciami?
10. Do jakich kół zainteresowań należysz?
11. Czy chętnie uczestniczysz w ich pracy?
12. Czy spełniły one Twoje oczekiwania?
13. Do jakich kół zainteresowań chciałbyś należeć?
14. Czy jesteś harcerzem?
15. Czym aktualnie zajmuje się Twoja drużyna, twój zastęp ?...
16. Czy korzystałeś w czasie wakacji ze zorganizowanej formy wypoczynku?
17. Jeśli tak, to jaka to była forma i jak długo trwała?
18. Poza pobytem na kolonii /obozie/, gdzie byłeś, co robiłeś ciekawego w czasie wakacji?
19. Jak długo przebywałeś poza miejscem zamieszkania?
20. Czy były to udane, ciekawe wakacje?
21. Jakie chciałbyś mieć następne wakacje?
22. Który model z trzech podanych odpowiada twoim wakacjom /właściwe podkreśl/:
 - a/ przede wszystkim praca,
 - b/ praca i wypoczynek,
 - c/ tylko wypoczynek.

Aneks II.

Nazwisko i imię Klasa

Harmonogram czynności wykonywanych w czasie wolnym

Czynności wykonywane	Dni tygodnia						
	P	W	S	Cz.	P	S	N
czytelnictwo							
telewizja, radio							
kino, teatr, imprezy							
gry i zabawy na powietrzu							
zajęcia świetlic. szkolne							
praca w org. młodzieżowej							
zainteresowania własne							
wypoczynek bierny							

B i b l i o g r a f i a

1. Antropowa M., Rozkład dnia ucznia. PZWS Warszawa 1959 r.
2. Berek I., Czas wolny ucznia. Wychowanie, 1968 r. nr 5.
3. Borowicz R., Wakacje letnie dziecka wiejskiego. Wieś współczesna, 1976 r. nr 3.
4. Czajkowski K., Rola zajęć pozalekcyjnych w organizacji wolnego czasu dzieci i młodzieży. Biuletyn Pedagogiczny 1960 r. nr 5.
5. Cwiakowski M., Problemy społeczne wolnego czasu. CRZZ, Warszawa 1967 r.
6. Dąbrowski Z., Czas wolny dzieci i młodzieży. PZWS, Warszawa 1966 r.
7. Demel M., O wychowaniu zdrowotnym. PZWS, Warszawa 1968 r.
8. Higiena szkolna, pod red. M. Kacprzaka. PZWL, Warszawa 1958 r.
9. Januszek F., Badania nad wykorzystaniem czasu wolnego uczniów. Zesz. Naukowe UWTI Białystok 1972 r. z. 2.
10. Kamiński A., Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza. Ossolineum, Wrocław 1965 r.
11. Kamińska A., Wczasy a oświata dorosłych. "Oświata dorosłych. Warszawa 1960 r. nr 3.
12. Kwarcik G., Czas wolny młodzieży. Rodzina i szkoła, 1964 r. nr 9.
13. Okoń W., Zarys dydaktyki. PZWS, Warszawa 1956 r.
14. Puszczewicz B., Telewizja a czas wolny. Nowa Szkoła, 1976 r. nr 1.
15. Radiukiewicz S.B., Medycyna szkolna. PZWOL, Warszawa, 1973 r.
16. Skórzyński Z., Między pracą a wypoczynkiem, czas zajęty i czas wolny w świetle badań empirycznych. Ossolineum, Wrocław 1965 r.
17. Suchodolski B., Wychowanie dla przyszłości. PWN, Warszawa 1959 r.

18. Terejko T., Obciążenie nauką uczniów, ich czas wolny i rekreacja ruchowa.
19. Wilgocka-Okon B., Organizacja pracy i wypoczynku ucznia. PZWS, Warszawa 1958 r.
20. Wilgocka-Okon B., Obciążenie uczniów a optymalizacja pracy szkoły. PWN, Warszawa 1976 r.
21. Wujek T., Czas wolny młodzieży szkolnej i jego uwarunkowania. Studia Pedagogiczne, PZWS, Warszawa 1963 r.
22. Wujek T., Praca domowa i czynny wypoczynek ucznia, Warszawa 1965 r.
23. Wroczyński R., Wprowadzenie do pedagogiki społecznej. PWN, Warszawa 1966 r.
24. Żelazkiewicz, Zajęcia pozalekcyjne i opiekuńcza działalność szkoły. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 1974 r. nr 6.
25. Żelaźny E., O pracy dziecka wiejskiego w gospodarstwie. Wieś współczesna 1974 r. nr 12.

STUDIES ON THE USE OF FREE TIME BY THE PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE LIGHT OF THE HYGIENE NORMS OF THE DEVELOPMENTAL PERIOD

Summary

5 pedagogical analyses of a comparative nature have been conducted and town and village schools being considered.

Ways of spending free time in the course of school activities and during the holidays have been studied. The amount of free time at the disposal of 5-8 grade pupils and the appropriateness of its use have been estimated.

The pupils have too little free time and they spend most of it passively. People responsible for the organization of pupils' free time often fail to provide possibilities of varied active relaxation. School does not form desirable habits to an adequate degree. The situation should be changed radically.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СВОБОДНОГО ВРЕМЕНИ
УЧЕНИКАМИ ВОСЬМИЛЕТНИХ ШКОЛ ПО
ОТНОШЕНИЮ К ГИГИЕНИЧЕСКИМ НОРМАМ
ВОЗРАСТНОГО ПЕРИОДА

Резюме

Было проведено 5 педагогических анализ сравнительного характера: в городских и деревенских школах, - во время которых были исследованы способы использования свободного времени в течение учебного года и во время каникул. Было определено количество свободного времени, которым располагают ученики 5-8 классов, и закономерности его проведения.

У учеников слишком мало свободного времени - значительная часть его уходит на пассивный отдых. Организаторы свободного времени не всегда создают условия, способствующие активному и разнообразному способу проведения досуга, а школы не вырабатывают в достаточной степени необходимых навыков. Такое положение вещей должно существенным образом измениться.